

**OLIY TA'LIMDA TALABALAR KASBIY KOMPETENTLIGINI MUSTAQIL  
TA'LIM ORQALI RIVOJLANTIRISH**

**Jabborova Dildora Zokirjanovna, PhD**

*Ingliz tili nazariy aspektlari kafedrası*

*O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti*

*E-mail: dilyacity89@gmail.com*

*ORCID: 0009-0003-6988-1993*

**Annotatsiya:** *Mazkur maqolada oliy ta'lim muassasalarida talabalar kasbiy kompetentligini rivojlantirishda mustaqil ta'limning o'rni, pedagogik imkoniyatlari va samarali tashkil etish mexanizmlari tahlil qilingan. Tadqiqotda mustaqil ta'limning nazariy-metodologik asoslari, kompetensiyaviy yondashuv, o'z-o'zini boshqarib o'qitish (self-regulated learning), avtonom ta'lim hamda raqamli pedagogika konsepsiyalari asosida yoritilgan. Shuningdek, mustaqil ta'limni tashkil etishda zamonaviy raqamli texnologiyalar, elektron ta'lim resurslari, sun'iy intellekt vositalari va ta'limni boshqarish tizimlaridan foydalanishning afzalliklari tahlil etilgan. Tadqiqot sifat metodologiyasiga asoslanib, ilmiy adabiyotlarni tizimli tahlil qilish, qiyosiy tahlil, konseptual sintez va pedagogik umumlashtirish usullaridan foydalanildi. Natijalar shuni ko'rsatdiki, mustaqil ta'lim talabalarda tanqidiy va analitik fikrlash, ilmiy-tadqiqot olib borish, akademik yozuv, raqamli savodxonlik, muammolarni hal qilish hamda umrbod ta'lim kompetensiyalarini rivojlantirishda muhim omil hisoblanadi. Maqolada oliy ta'limda mustaqil ta'limni samarali tashkil etishga qaratilgan pedagogik tavsiyalar hamda konseptual yondashuv taklif etilgan.*

**Kalit so'zlar:** *oliy ta'lim, mustaqil ta'lim, kasbiy kompetentlik, kompetensiyaviy yondashuv, o'z-o'zini boshqarib o'qitish, raqamli pedagogika, sun'iy intellekt, akademik yozuv, tanqidiy fikrlash, umrbod ta'lim.*

**Kirish.** XXI asrda globallashuv, raqamli transformatsiya va bilimlarga asoslangan iqtisodiyotning jadal rivojlanishi oliy ta'lim tizimi oldiga mutlaqo yangi vazifalarni qo'yimoqda. Zamonaviy jamiyatda oliy ta'lim muassasalarining asosiy vazifasi faqat nazariy bilimlarni berish emas, balki mehnat bozorida raqobatbardosh, mustaqil fikrlaydigan, innovatsion yondasha oladigan va o'z kasbiy faoliyatini uzluksiz takomillashtirib boradigan mutaxassislarni tayyorlashdan iborat. Shu nuqtai nazardan, talabalarning mustaqil ta'lim faoliyati oliy ta'lim sifatini belgilovchi muhim pedagogik omillardan biri sifatida namoyon bo'lmoqda.

Bugungi kunda dunyoning yetakchi universitetlarida o'quv jarayonining markazida talaba shaxsi, uning individual ta'lim ehtiyojlari va mustaqil o'rganish faoliyati turadi. Kompetensiyaviy yondashuvga asoslangan zamonaviy ta'lim modeli talabani bilimlarni tayyor holda qabul qiluvchi emas, balki ularni mustaqil ravishda izlovchi, tahlil qiluvchi, baholovchi va amaliyotga tatbiq etuvchi faol subyekt sifatida ko'radi. Shu sababli mustaqil

ta'lim ta'lim jarayonining yordamchi elementi emas, balki uning ajralmas va strategik tarkibiy qismi hisoblanadi.

Mustaqil ta'lim talabani o'quv faoliyatini rejalashtirish, ta'lim maqsadlarini belgilash, ilmiy axborotlarni izlash, ularni tanqidiy tahlil qilish, olingan bilimlarni umimlashtirish, amaliy vaziyatlarda qo'llash hamda o'z faoliyatini reflektiv baholashni o'z ichiga oladigan murakkab pedagogik jarayondir. Ushbu jarayon davomida talabalarda bilim olish motivatsiyasi, mas'uliyat hissi, tashabbuskorlik, ijodkorlik va o'z-o'zini boshqarish kompetensiyalari shakllanadi. Aynan shu jihatlar zamonaviy mutaxassisning kasbiy muvaffaqiyatini ta'minlovchi asosiy omillar sifatida e'tirof etiladi.

Oliy ta'limda kredit-modul tizimining joriy etilishi mustaqil ta'limning ahamiyatini yanada oshirdi. Mazkur tizim talabani umumiy o'quv yuklamasining muhim qismini auditoriyadan tashqari mustaqil o'zlashtirishga yo'naltiradi. Bu esa talabalardan o'z vaqtini samarali rejalashtirishni, ilmiy adabiyotlar bilan ishlashni, raqamli ta'lim resurslaridan oqilona foydalanishni va mustaqil qaror qabul qilishni talab etadi. O'qituvchi esa mazkur jarayonda bilim beruvchi emas, balki mentor, fasilitator, konsultant va ta'lim jarayonini loyihalashtiruvchi sifatida faoliyat yuritadi.

Ilmiy-pedagogik adabiyotlarda mustaqil ta'lim turli nazariy yondashuvlar asosida izohlanadi. Konstruktivistik nazariyaga ko'ra, bilim tayyor shaklda uzatilmaydi, balki talabani faol bilish faoliyati jarayonida shakllanadi. O'z-o'zini boshqarib o'qitish (Self-Regulated Learning) nazariyasiga muvofiq talaba o'zining ta'lim maqsadlarini belgilaydi, o'qish strategiyalarini tanlaydi, o'z faoliyatini nazorat qiladi va natijalarni baholaydi. Avtonom ta'lim (Learner Autonomy) konsepsiyasi esa o'quvchining o'z ta'limi uchun mas'uliyatni o'z zimmasiga olishini asosiy shart sifatida belgilaydi. Mazkur nazariyalar mustaqil ta'limning metodologik asosini tashkil etib, uning samarali tashkil etilishiga xizmat qiladi.

Kasbiy kompetentlikni rivojlantirish nuqtai nazaridan mustaqil ta'lim alohida ahamiyatga ega. Kasbiy kompetentlik faqat nazariy bilimlar yig'indisi emas, balki bilim, ko'nikma, malaka, qadriyatlar, kasbiy tajriba, kommunikativ madaniyat va reflektiv faoliyatning integratsiyalashgan tizimidir. Mustaqil ta'lim jarayonida talabalar ilmiy muammolarni aniqlash, turli manbalarni tahlil qilish, ilmiy asoslangan xulosalar chiqarish, kasbiy vaziyatlarga mos qarorlar qabul qilish va innovatsion yechimlar ishlab chiqish ko'nikmalarini egallaydilar. Natijada ularda tadqiqotchilik, tanqidiy fikrlash, ijodkorlik, axborot bilan ishlash va kasbiy muloqot kompetensiyalari rivojlanadi.

Raqamli pedagogikaning rivojlanishi mustaqil ta'limning mazmunini tubdan o'zgartirmoqda. Learning Management System (LMS) platformalari, elektron kutubxonalar, ommaviy ochiq onlayn kurslar (MOOC), virtual laboratoriyalar, elektron portfoliolar va sun'iy intellekt asosidagi ta'lim vositalari talabalarga individual ta'lim trayektoriyasini shakllantirish imkonini bermoqda. Sun'iy intellekt texnologiyalari o'quv materiallarini shaxsiylashtirish, avtomatik teskari aloqa taqdim etish, o'quv natijalarini tahlil qilish va individual tavsiyalar ishlab chiqishda muhim vosita sifatida namoyon bo'lmoqda. Shu bilan

birga, bunday texnologiyalardan foydalanish akademik halollik, raqamli etika va axborot xavfsizligi tamoyillariga qat'iy rioya qilishni talab etadi.

Mustaqil ta'limni samarali tashkil etish uchun bir qator pedagogik shart-sharoitlar zarur. Jumladan, kompetensiyaviy o'quv dasturlarini ishlab chiqish, mustaqil topshiriqlarni Bloom taksonomiyasi asosida loyihalash, loyiha va muammoli ta'lim texnologiyalaridan foydalanish, formativ baholashni keng qo'llash, muntazam refleksiya tashkil etish hamda zamonaviy raqamli ta'lim muhitini yaratish muhim ahamiyat kasb etadi. Shuningdek, talabalarda vaqtni boshqarish, akademik yozuv, ilmiy axborot bilan ishlash va tadqiqotchilik kompetensiyalarini rivojlantirishga qaratilgan maxsus treninglarni tashkil etish mustaqil ta'lim samaradorligini sezilarli darajada oshiradi.

Shunday qilib, oliy ta'limda talabalar kasbiy kompetentligini rivojlantirishda mustaqil ta'lim strategik pedagogik mexanizm sifatida namoyon bo'ladi. U talabalarning nazariy bilimlarini amaliy faoliyat bilan integratsiyalash, mustaqil fikrlash, tadqiqotchilik salohiyati, raqamli savodxonligi va umrbod ta'lim kompetensiyalarini shakllantirishga xizmat qiladi. Zamonaviy oliy ta'limning ustuvor vazifalaridan biri mustaqil ta'limni sun'iy intellekt, raqamli pedagogika va kompetensiyaviy yondashuv asosida takomillashtirish hamda uni ta'lim sifatini oshirishning asosiy omillaridan biriga aylantirishdan iborat.

#### **FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:**

1. Biggs, J., & Tang, C. (2022). *Teaching for Quality Learning at University* (5th ed.). Open University Press.
2. Knowles, M. S. (1975). *Self-Directed Learning: A Guide for Learners and Teachers*. Association Press.
3. Schunk, D. H., & Greene, J. A. (Eds.). (2018). *Handbook of Self-Regulation of Learning and Performance* (2nd ed.). Routledge.
4. Zimmerman, B. J. (2002). Becoming a self-regulated learner: An overview. *Theory Into Practice*, 41(2), 64–70.
5. Candy, P. C. (1991). *Self-Direction for Lifelong Learning*. Jossey-Bass.
6. UNESCO. (2021). *Reimagining Our Futures Together: A New Social Contract for Education*. UNESCO.
7. OECD. (2020). *OECD Learning Compass 2030*. OECD Publishing.
8. Thomas, L., et al. (2015). *Effective Practice in the Design of Directed Independent Learning Opportunities*. Higher Education Academy.
9. Tekkol, İ. A., & Demirel, M. (2018). An investigation of self-directed learning skills of undergraduate students. *Frontiers in Psychology*.
10. Li, N. (2023). Research on the cultivation of students' independent learning ability. *Adult and Higher Education*, 5, 49–54.